

**ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ МЕХАНІЗМИ МОДЕЛЮВАННЯ
ІНТЕРМЕДІАЛЬНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ Е.-Е. ШМІТТА «LA PART DE L'AUTRE»,
«MA VIE AVEC MOZART»)**

**LINGUO-SEMIOTIC APPROACHES TO THE MODELING OF INTERMEDIALITY
IN FRENCH LITERARY DIASCOURSE (BASED ON E.-E. SCHMITT'S NOVELS
“LA PART DE L'AUTRE”, “MA VIE AVEC MOZART”)**

Чаюн І.О.,

orcid.org/0000-0002-7452-0784

*аспірантка кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету*

Статтю присвячено дослідженню лінгвосеміотичних механізмів моделювання інтермедіальності у французькому художньому дискурсі на матеріалі романів Е.-Е. Шмітта «*La Part de l'Autre*» та «*Ma vie avec Mozart*». Інтермедіальність розглядається як особлива текстова категорія, що постає у результаті взаємодії вербальних і невербальних кодів культури та репрезентує складний процес художнього перекодування різних видів мистецтва у словесному просторі. У роботі простежено, як за допомогою лінгвальних засобів та наративних стратегій актуалізуються інтермедіальні зв'язки між літературою, музикою, живописом, формуючи специфічну семіотичну багатошаровість художнього тексту. Особлива увага приділяється аналізу того, як семіотична організація тексту відображає когнітивні процеси сприйняття мистецьких кодів і забезпечує їхню інтеграцію у єдиний дискурсивний простір.

На матеріалі романів Е.-Е. Шмітта доведено, що інтермедіальність виконує важливу роль у конструюванні смислових і емоційних планів тексту, дозволяючи авторові створювати поліфонічну структуру художнього висловлення. У романі «*La Part de l'Autre*» інтермедіальні елементи вибудовують інтерпретаційне поле довкола теми мистецтва як способу осмислення історії та ідентичності, тоді як у романі «*Ma vie avec Mozart*» інтермедіальність постає засобом діалогу між літературою й музикою, формуючи простір культурної пам'яті та особистісної рефлексії.

Результати дослідження дають змогу виявити типологію лінгвосеміотичних механізмів, що забезпечують функціонування інтермедіальності у французькому художньому дискурсі: від лексико-стилістичних маркерів та метафоричних перенесень до складних наративних моделей, які відтворюють синестезійний ефект між різними видами мистецтва. Встановлено, що інтермедіальність постає не лише як естетична категорія, а й як універсальний наративно-семіотичний механізм репрезентації культурного досвіду у літературі.

Ключові слова: інтермедіальність, лінгвосеміотика, французький художній дискурс, онтологічна інтермедіальність, трансформаційна інтермедіальність.

The article is devoted to the study of linguo-semiotic mechanisms of modeling intermediality in French literary discourse, with reference to É.-É. Schmitt's novels *La Part de l'Autre* and *Ma vie avec Mozart*. Intermediality is approached as a specific textual category that emerges from the interaction of verbal and non-verbal cultural codes, representing a complex process of artistic recoding of various art forms within the verbal space. The study traces how intermedial connections between literature, music, painting, and cinema are actualized through linguistic devices and narrative strategies, thereby shaping the semiotic multilayeredness of the literary text. Particular attention is paid to the ways in which the semiotic organization of the text reflects cognitive processes of perceiving artistic codes and ensures their integration into a unified discursive space.

The analysis of Schmitt's novels demonstrates that intermediality plays a crucial role in constructing both the semantic and emotional dimensions of the text, enabling the author to create a polyphonic structure of literary expression. In *La Part de l'Autre*, intermedial elements build an interpretive field around the theme of art as a means of comprehending history and identity. In contrast, *Ma vie avec Mozart* highlights intermediality as a medium of dialogue between literature and music, forming a space of cultural memory and personal reflection.

The findings of the research make it possible to identify a typology of linguo-semiotic mechanisms that ensure the functioning of intermediality in French literary discourse: from lexico-stylistic markers and metaphorical transpositions to complex narrative models reproducing a synesthetic effect between different art forms. Thus, intermediality is conceptualized not only as an aesthetic category but also as a universal cognitive-semiotic mechanism for representing cultural experience in literature.

Key words: intermediality, linguosemiotics, French literary discourse, ontological intermediality, transformational intermediality.

Постановка проблеми. Сучасна гуманітаристика дедалі активніше звертається до проблематики інтермедіальності як універсального культурного феномену, що відображає взаємодію різних мистецьких кодів у художньому тек-

сті. Особливого значення набуває дослідження лінгвосеміотичних механізмів, які забезпечують вербальне моделювання образів інших видів мистецтва та їх інтеграцію в літературний дискурс. У центрі уваги опиняється питання, яким чином

художній текст не лише репрезентує інші мистецтва (музику, живопис, архітектуру, кінематограф), але й трансформує їх, створюючи власний наративно-семіотичний простір.

Французький художній дискурс, зокрема романи Е.-Е. Шмітта «*La Part de l'Autre*» та «*Ma vie avec Mozart*», становлять продуктивний матеріал для аналізу, оскільки вони демонструють складні стратегії інтермедіальної взаємодії, що поєднують онтологічні та трансформаційні виміри феномену. Водночас системні наукові розвідки, спрямовані на вивчення інтермедіальності крізь призму лінгвосеміотики, поступово починають набувати масштабності, що, у свою чергу, зумовлює актуальність обраної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Феномен інтермедіальності привертає увагу дослідників уже кілька десятиліть, однак у сучасній гуманітаристиці він розглядається багатовекторно. Теоретичні засади інтермедіальності були закладені в працях О. Х. Льове, О. П. Вольфа, І. Раєвські, Й. Шрьотера, які визначили інтермедіальність як взаємодію різних семіотичних систем та мистецьких дискурсів та наголошували на культурологічному і семіотичному аспектах цього явища, зосереджуючись на міжмистецькому діалозі як способі моделювання художньої реальності.

Значна увага приділяється вивченню специфіки вербалізації образів музики, живопису, театру й кінематографа в художньому дискурсі. Так, у працях Ж. Женетта, Ю. Крістєвої, Р. Барта простежується аналіз текстових стратегій, які забезпечують включення іншого виду мистецтва в літературний наратив.

Водночас у наукові розвідки, які комплексно описують лінгвосеміотичні механізми реалізації інтермедіальності саме у французькій літературі кінця XX – початку XXI століття, тільки починають з'являтися. З огляду на особливу інтегрованість музичних, театральних та кінематографічних кодів у творах Е.-Е. Шмітта, відносно невелика кількість ґрунтовних студій у цьому напрямі робить актуальним їхнє цілеспрямоване й комплексне опрацювання через поглиблений аналіз його романів «*La Part de l'Autre*» та «*Ma vie avec Mozart*» у наративно-семіотичному вимірі.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є дослідження лінгвосеміотичних механізмів моделювання інтермедіальності у французькому художньому дискурсі на прикладі романів Е.-Е. Шмітта «*La Part de l'Autre*» та «*Ma Vie avec Mozart*». У межах поставленої мети передбачено проаналізувати сучасний стан досліджень інтермедіальності в художньому вимірі та семіо-

тиці, окреслити теоретико-методологічні підходи до вивчення лінгвосеміотичних механізмів художнього тексту, ідентифікувати та класифікувати вербальні, візуальні та аудіальні коди у творах Шмітта, а також дослідити їх інтеграцію та роль у формуванні художнього сприйняття і інтерпретації. Узагальнення отриманих результатів дозволяє визначити теоретичне та практичне значення дослідження для розвитку сучасного художнього та семіотичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з доби класичного модернізму, у художній культурі поступово формується синтетична мова, побудована на принципі асоціативної багатшаровості, де образні ряди вибудовуються за зразком суміжних мистецтв. У літературний дискурс інтегруються компоненти кіно, театру, живопису, фотографії та музики не лише у вигляді тематичних відсилань, а й як структурні засади організації художнього тексту. Унаслідок цього поетика мови та наративу виявляє спорідненість із кінематографічним, живописним, театральним і музичним мисленням, що безпосередньо реалізується у сюжетно-композиційній архітектоніці твору.

Результати аналізу дали підстави виокремити два ключові типи інтермедіальності, релевантні у семіотичному аспекті. Перший із них – **онтологічна інтермедіальність** [3; 7], яка характеризується сутнісним і постійним взаємозв'язком між медіа, коли текст від початку включає інші мистецькі коди у власну структуру.

Прикладом є використання словесних елементів у візуальному мистецтві або ж органічне вплетення графічних і візуальних компонентів у літературний твір. Власне художня література у своїй основі має онтологічно інтермедіальний характер, адже постійно перебуває у діалозі з іншими мистецькими формами.

Такий тип інтермедіальності постає як інтегрована семіотична система, у межах якої вербальні й невербальні коди зливаються в єдиному наративному полі. Він проявляється у створенні багатшарової структури, де взаємодія різних знакових систем забезпечує цілісність художнього висловлення. У семіотиці наративу онтологічна інтермедіальність постає як форма мультисеміотичної оповіді: образні коди (візуальні, музичні тощо) не лише супроводжують словесний ряд, а перетворюються на його організуючі принципи, що визначають сюжет, просторово-часову модель і символічний рівень тексту [7].

У такому форматі наративна дія набуває багатоперспективності, а сюжет – поліфонічності, що відображає багатоманітність міжмедійних

кодів у межах єдиного художнього континууму. Показовим прикладом є роман Еріка-Еммануеля Шмітта «*La Part de l'Autre*», який демонструє саме онтологічний тип інтермедіальності: він не просто поєднує елементи інших мистецтв, а вибудовує художню концепцію та світ твору за моделями, притаманними суміжним медіа. У цьому випадку інтермедіальність реалізується не через просте цитування чи опис мистецьких артефактів, а через сюжетну організацію, внутрішній ритм тексту та специфіку мислення персонажів, що структуруються за законами інших видів мистецтва. Наводимо приклад фрагменту роману «*La Part de l'Autre*» Е.-Е. Шмітта:

«— *Adolf H. : admis. Une vague de chaleur inonda l'adolescent. Le flux du bonheur roulait en lui, inondait ses tempes, bourdonnait à ses oreilles, lui dilatait les poumons et lui chavirait le cœur. Ce fut un long instant, plein et tendu, muscles bandés, une crampe extatique, une pure jouissance comme le premier orgasme accidentel de ses treize ans. Lorsque la vague s'éloigna et qu'il revint à lui, Adolf H. découvrit qu'il était trempé. Une sueur citronnée rendait ses vêtements poisseux. Il n'avait pas de linge de rechange. Mais peu importe : il était reçu !*» [5, с. 8].

«*Dans le miroir verdâtre et vérole, il testa sa nouvelle tête d'étudiant admis aux Beaux-Arts : il lui sembla que cela se voyait déjà, qu'il y avait une brillance nouvelle dans ses prunelles, un éclat sans précédent. Il s'étudia avec complaisance, posant un peu pour lui-même, se regardant avec les yeux de la postérité, Adolf H., le grand peintre...*» [5, с. 8].

У межах альтернативної біографії Гітлера (у варіанті, де він вступає до Віденської академії мистецтв) живопис і графіка постають не лише як захоплення персонажа, а як домінуючий спосіб конструювання його світосприйняття. Опис дійсності у відповідних розділах організований за принципами візуального мистецтва: акцент на композиційній побудові, кольорових співвідношеннях, ефектах світлотіні. У цьому випадку живопис виконує функцію не тематичного тла, а структурної моделі бачення героя, яка безпосередньо визначає траєкторію його життєвого розвитку.

Наступний тип інтермедіальності – **трансформаційний**, полягає у репрезентації одного медіа засобами іншого, тобто у перекодуванні змісту з однієї знакової системи в іншу [3; 7]. У художньому дискурсі ця інтермедіальність реалізується через мовне відтворення візуальних, аудіальних чи перформативних явищ, що передбачає трансляцію немовних кодів у вербальний наратив. З погляду семіотики наративу, трансформаційна інтермедіальність постає як процес відтворення

смислів та образів одного медіуму засобами іншого, що виводить текст за межі однорідної мовної системи [4; 7].

Її семіотичною основою є акт перекодування, коли візуальні, звукові або сценічні ефекти трансформуються у вербальні описи, метафоричні конструкції чи синтаксичні моделі, які забезпечують вербалізацію різних видів досвіду в художньому дискурсі [4; 7].

У наративному вимірі така форма інтермедіальності створює ефект мультимодальності: читач отримує досвід, що виходить за межі чисто словесного тексту і включає уявну реконструкцію візуальних чи звукових образів.

Випадки цього явища простежуються у численних французьких художніх текстах ХХ–ХХІ століть, зокрема у вербалізованих інтерпретаціях музики, коли звуковий ряд перекладається у словесний семіотичний регістр. Показовим прикладом є роман Е.-Е. Шмітта «*Ma vie avec Mozart*», де домінує саме трансформаційна модель інтермедіальності.

У творі музика Моцарта постає як вихідний художній матеріал, що набуває літературної форми через мемуари, листи, роздуми та есеїстичні фрагменти. У такий спосіб музичні мотиви й емоційні враження трансформуються у наративні структури, що засвідчує перехід одного виду медіа в інший. Наводимо приклад:

«*Le travail s'amorça. De la fosse, un piano accompagnait les chanteurs que malmenaient un metteur en scène et sa nuée d'assistants. Ça gueulait. Ça reprenait. Ça critiquait. Le spectacle s'ébauchait laborieusement. Je m'ennuyais sans excès. De toute façon, rien ne m'intéressait <...> Immobile, rayonnante, la cantatrice laissait son chant vibrer dans son corps muté sous nos yeux en instrument de chair. Ce qui donnait à son timbre cette rondeur, ce miel, c'était sa poitrine palpitante, ses épaules douces, ses joues molles, son flanc superbe, sa taille large, matricielle, qui devait fournir des enfants aussi magnifiques que ses sons. <...>*

Dove sono i bei momenti

Di dolcezza e di piacer...

Comprendais-je les paroles? Elles faisaient allusion au bonheur, bonheur dont j'avais oublié le secret. <...> Mozart l'a inventé et me l'a administré.» [6, с. 7–8].

У наведеному фрагменті з роману Е.-Е. Шмітта «*Ma vie avec Mozart*» виразно простежується феномен трансформаційної інтермедіальності, що реалізується через перекодування музичного медіуму у вербальний наратив. У цьому випадку музика Моцарта функціонує як первинний худож-

ній матеріал, який у процесі літературної репрезентації набуває нової семіотичної форми. Така трансформація не зводиться лише до прямої інтерпретації звукового ряду, а супроводжується його переосмисленням, концептуалізацією та збагаченням смислового поля твору. Музичні образи й емоції перекладаються у текстовий простір за допомогою художніх рефлексій, листової форми, есеїстичних роздумів, що дозволяє створити багатопланову семантичну структуру [1].

У семіотичному аспекті, цей процес відображає здатність наративу інтегрувати інший медіум, змінюючи його модальність та водночас відкриваючи нові горизонти інтерпретації. Отже, літературний текст постає не лише як засіб вербалізації музики, а й як простір міжмедійного діалогу, де різні художні коди взаємодіють і продукують нові смисли. Саме це забезпечує додаткову глибинність художнього сприйняття, активізує уяву читача та формує ефект мультимодального досвіду, що виходить за межі однорідної словесності [1; 2].

У романі Е.-Е. Шмітта музичний твір, який первісно існує у формі акустичного ряду, не репрезентується у безпосередньому звуковому вимірі, а трансформується у вербальну та образну площину. Зокрема, спів оперної виконавиці вербалізується через опис її тілесності, де голос постає як матеріалізований феномен: «...*Immobile, rayonnante, la cantatrice laissait son chant vibrer dans son corps muet sous nos yeux en instrument de chair...*» [6, с. 7].

У цьому випадку відбувається перекодування музичного звучання у візуально-тактильний образ, що репрезентує голос як живий, динамічний і функціонально дієвий організм. Така трансформація демонструє перехід із акустичного (звукового) медіуму у вербальний і водночас у візуальний семіотичний реєстр, що забезпечує мультимодальне розширення наративу.

Водночас музика у тексті набуває значення не лише зовнішнього естетичного явища, а й внутрішнього досвіду суб'єкта. У висловлюванні «...*Mozart l'a inventé et me l'a administré...*» музика постає як акт терапевтичного впливу, засіб відкриття сенсу життя і джерело екзистенційного щастя.

Отже, процес міжмедійної трансформації передбачає не тільки зовнішню репрезентацію музичного артефакту, а й суб'єктивізацію художнього досвіду, його інтеграцію у внутрішній рефлексивний наратив, що надає тексту додаткового психологічного та емоційного виміру.

Особливої уваги заслуговує багаторівневий синтез семіотичних кодів. Наведений фрагмент об'єднує аудіальний (музичне звучання), візуаль-

ний (тілесність виконавиці) та вербальний (наративні описи і роздуми персонажа) плани, формуючи складну систему міжмедійних відносин [1]. Проте тут ідеться не про просте поєднання кодів (онтологічну інтермедіальність), а саме про їхню трансформацію: звук перетворюється на текст і образ, що істотно збагачує художню структуру роману.

Важливим елементом є цитування арії «*Dove sono i bei momenti di dolcezza e di piacer*» з опери В.-А. Моцарта *Le Nozze di Figaro*. У романі вона функціонує не як побіжна інтертекстуальна згадка, а як складний вербальний конструкт, що модифікує сприйняття читача, перетворюючи музичний фрагмент на структурно значущий елемент художнього дискурсу.

Таким чином, Е.-Е. Шмітт демонструє приклад трансформаційної інтермедіальності, у якій музика набуває багатоконпонентного художнього виміру, що поєднує акустичне, візуальне, тілесне й вербальне в єдиний наративний комплекс.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що інтермедіальність у французькому художньому дискурсі постає як багаторівневий феномен, який реалізується через різні моделі семіотичної взаємодії. Аналіз романів Е.-Е. Шмітта «*La Part de l'Autre*» та «*Ma vie avec Mozart*» засвідчив наявність двох провідних типів інтермедіальності – **онтологічної та трансформаційної**.

Онтологічна інтермедіальність виявляється у структурній інтеграції різних мистецьких кодів у наративну тканину твору. Живопис, театр, музика чи кіно функціонують не лише як тематичні референції, а як засадничі принципи організації художнього світу. Це надає тексту багатоплановості, зумовлює поліфонію сюжетних ліній і формує наративну багатоперспективність. Прикладом є роман «*La Part de l'Autre*», де живопис постає не як хобі персонажа, а як модель ідентичності та спосіб сприйняття реальності.

Трансформаційна інтермедіальність реалізується у процесі перекодування змісту одного медіуму засобами іншого, що забезпечує багатоканальність сприйняття художнього тексту. У романі «*Ma vie avec Mozart*» музика Моцарта трансформується у вербальний дискурс – мемуари, роздуми, листи, есеїстичні інтерпретації. Звуковий ряд набуває втілення у візуальних і тактильних образах, а також у внутрішньому психологічному досвіді персонажа. Така інтермедіальна трансформація дозволяє створити синтетичний наратив, де музика виконує роль не лише художнього мотиву, а й інструменту екзистенційного самопізнання.

Таким чином, інтермедіальність у романах Е.-Е. Шмітта функціонує як ключовий механізм художньої організації тексту. Її онтологічна форма забезпечує інтегративність та структурну багатовимірність наративу, тоді як трансформаційна – розкриває потенціал перекодування між

різними семіотичними системами, відкриваючи нові можливості для інтерпретації та естетичного сприйняття. Отримані результати дозволяють розглядати інтермедіальність не лише як жанрово-стильовий феномен, а як універсальний принцип моделювання сучасного художнього дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Brown C. S. *Music and Literature: A Comparison of the Arts*. Athens, Ga. : University of Georgia Press, 1963. 287 p.
2. Kattenbelt C. *Intermediality in Theatre and Performance: Definitions, Perceptions and Media Relationships. Culture, Language and Representation*. 2008. Vol. 6. P. 19–29.
3. Kristeva J. *Le mot, le dialogue et le roman. Sēmeiōtikē. Recherches pour une sémanalyse*. Paris : Seuil, 1969. P. 143–173.
4. Rajewsky I. O. *Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. Intermédialités / Intermediality*. 2005. № 6. P. 43–64. DOI: 10.7202/1005505ar.
5. Schmitt E.-E. *La Part de l'autre*. Paris : Albin Michel, 2003. 437 p.
6. Schmitt E.-E. *Ma vie avec Mozart*. Paris : Albin Michel, 2005. 180 p.
7. Schroter J. *Discourses and Models of Intermediary. Comparative Literature and Culture*. 2011. Vol. 13. № 3. URL: <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol13/iss3/> (Last accessed: 28.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025